

Iz knjige Dragoslava Srejića [Iskustva prošlosti](#) (izabrani članci i studije) MAĐARSKI I SRPSKI ARHEOLOZI

Po zanimanju sam arheolog, pa ću i o današnjim odnosima između Srba i Mađara, kao i o prilikama u svetu govoriti sa aspekta struke kojom se bavim.

Mađarski i srpski arheolozi već ceo jedan vek proučavaju prostor centralnog Balkana i Panonske nizije. Oni danas rekonstruišu dugu i uzbudljivu istoriju tog prostora, počevši od najstarijih arheoloških nalaza koji su nađeni nedaleko od Budimpešte, u Vertešselešu, a čija je starost procenjena na oko 350 hiljada godina. Želeo bih da vam govorim kako sa aspekta mađarskih i srpskih arheologa izgleda ta duga istorija i koliko nam ta istorija pomaže da razumemo procese koji se upravo u ovom trenutku dešavaju na ovim prostorima.

Tokom duge saradnje mađarskih i srpskih arheologa gotovo da nije bilo nesporazuma, niti prekida kolegijalnih i prijateljskih veza. Čak i u vreme ovih sankcija, ta saradnja nije bila ugrožena, a ni njen intenzitet nije bitnije umanjen. Pitao sam se, zašto je to tako i zašto odnosi, koji su prekinuti između Mađarske i Srbije voljom svetskih moćnika nisu uticali na saradnju mađarskih i srpskih arheologa. Verovatno zato što mađarski arheolog, ako hoće da se bavi arheologijom svoje zemlje, ne može to da čini ako sjajno ne poznaje arheologiju Srbije. To se isto odnosi i na arheologe u Srbiji: onaj ko želi da rekonstruiše prošlost Srbije, taj mora znati svako seoce u Mađarskoj, svaki lokalitet, kako bi mogao da razume šta se dešava na teritoriji Srbije. Ali, osim tih profesionalnih razloga, čini mi se da neprekinuta, uspešna saradnja mađarskih i srpskih arheologa još 237 mnogo više proističe iz činjenice da su arheolozi ovladali posebnim arheološkim vremenom koje se u potpunosti razlikuje od istorijskog vremena.

Za arheologa je istorijsko vreme samo delić, kratki isečak ogromnog arheološkog vremena, dugog, u ovom slučaju, 350 hiljada godina. U odnosu na arheološko vreme cela istorija Srba i Mađara traje jedva nekoliko sekundi. Nama se, međutim, čini da se u tih nekoliko sekundi dogodilo neverovatno mnogo stvari i da mi možemo ne samo da dobro razumemo šta se dešavalo u prošlosti već i da bitno utičemo na sva događanja u budućnosti. Kad razmišljamo u kategorijama istorijskog vremena, mi o procesima koji se nisu okončali, čije ciljeve i rezultate ne vidimo, prebrzo donosimo sudove, redovno krajnje subjektivne.

Prema tom kratkom istorijskom vremenu stoji arheološko vreme koje obuhvata završene istorije mnogobrojnih kultura i populacija koje su živеле na centralnom Balkanu i u Panoniji. U tom dugom arheološkom vremenu nije se očuvalo ime nijednog naroda koji je na ovim prostorima živео, niti ime ijedne ličnosti koja je odlučivala o sudbinama tih naroda. Ali se zato jasno uočavaju velike i male etničke zajednice, granice između njih, njihovi sukobi i savezi, nastajanja i propadanja. I sve što se dešava u tom arheološkom vremenu ima neki duboki smisao. Ništa se u tom arheološkom vremenu nije dogodilo na prostoru centralnog Balkana a da se nije odrazilo na prostoru Panonije, kao što su i sva zbivanja u Panoniji bitno uticala na sudbine populacija koje su naseljavale centralni Balkan. Događanja koja su se odigrala u arheološko vreme uče nas da ne vrednujemo stvari prebrzo, da shvatimo da je čovek slabo biće, da razum i humanost jedva da funkcionišu na velikoj pozornici istorijskih zbivanja, a da na njoj gospodare dve strašne sile: prirodno okruženje i biologija, geografska determinanta i ljudska priroda, nagoni i instikt koji čine da svaki pojedinac ili grupa kojoj ti pojedinci pripadaju hoće da živi i da traje. Svi koji su zagledani u istorijsko vreme uvereni su da istoriju kreiraju ili političke partije ili snažne ličnosti,

naše dobre namere ili pravilna, odnosno pogrešna rasuđivanja. Uz sve to tako smo silno zaslepljeni verom u čoveka, u njegov razum, plemenitost i dobrotu da ne vidimo Jasno ni šta se dešava u nama, a još manje, šta se zbiva u onome što zovemo narod, nacija, država ili svetska zajednica. Mislim da je sa aspekta arheološkog vremena moguće da se objektivnije sagleda naša današnja situacija.

Već sam istakao da je u igri jedna moćna sila, geografska determinanta. Prostor centralnog Balkana je povezan sa Panonijom u jedan blok, koji je u zagrljaju Karpata na istoku i Alpa na zapadu. Ta dva planinska masiva deluju poput dva snažna magneti, od kojih jedan vuče ka istoku, a drugi ka zapadu, i to tako da cepaju teritoriju na kojoj mi živimo na dva dela u geografskom, ekološkom i klimatološkom smislu, a time i na etničkom, kulturnom, verskom i privrednom planu. S druge strane, taj prostor je široka i otvorena udolina kojoj teže i u koju se slivaju kako populacije sa zapada, iz srednje Evrope, tako i one sa istoka, iz današnje Poljske i Rusije, i sa jugoistoka, iz Male Azije. Narodi koji žive na centralnom Balkanu i u Panoniji zato ne mogu nikada biti oni srećnici koji u miru i za dugo vreme mogu da grade svoje države, da ostvaruju svoje nacionalne ambicije. Na arheološkoj karti tog prostora sagledava se brzo menjanje kultura i populacija, živa kretanja i bujanja života, tj. pozitivna i veoma značajna strujanja. S druge strane, arheološka karta teritorija koje nas okružuju otkriva da se na njima događaji odvijaju mirnije, tiše, ali i da su daleko nezanimljivije i u kreativnom smislu manje značajne. Arheologija nam otkriva da prostor centralnog Balkana i Panonije daje u izvesnim trenucima civilizacijske vrhove, a u drugim postaje pakleni prostor velikih nesporazuma, deoba i ratnih užasa. S druge strane, kad posmatramo taj prostor u arheološkom vremenu, na primer pre pet ili sedam hiljada godina, sa zaprepašćenjem otkrivamo neverovatnu sličnost sa današnjim rasporedom etničkih grupa i etničkih manjina, podudarnosti između rasporeda ondašnjih i sadašnjih kulturnih celina i konfesija, kao i karaktera njihovih međusobnih odnosa. Kad posmatramo tu situaciju u praistoriji i istovremeno znamo šta joj je prethodilo i šta se iz nje izrodilo, onda nam se sva ta zbivanja u prošlosti čine potpuno smislenim, prirodnim, opravdanim i jedino mogućim. Ali ta ista situacija i ti isti procesi u istoriji ili danas čine nam se krajnje zabrinjavajućim ili ih prihvatamo sa gnušanjem ili oduševljenjem, zavisno od toga kojem plemenu pripadamo ili koji koncept istorije ispovedamo.

Mi smo danas govorili o manjinama, o odnosima među narodima, o njihovom međusobnom razumevanju ili nerazumevanju. posebno o stavu intelektualaca prema zbivanjima u današnjem svetu. Intelektualci moraju shvatiti da ono što im se ne dopada u istoriji ne proističe iz nečeg tuđeg, apstraktnog, nego iz čoveka, od svijeta nas. Bitni preduslov da se izađe na kraj sa silama mraka jeste da se dobro upozna čovek i da se brzopleto ne prosuđuju događanja koja se oko nas zbijaju. Brza osuda bilo kojeg naroda ili bilo kojeg ponašanja može biti ne samo jedan nerazuman čin već i jedan veliki greh.

Da se vratim na današnju situaciju. Ceo svet ne shvata pouke arheološkog vremena. Francuz danas gleda na situaciju u Bosni kao na nešto što se njega apsolutno ne dotiče, u najboljem slučaju kao na pojavu koja uznemiruje njegovu savest, njegova intelektualna premišljanja i etičke norme, pa shodno tome pridružuje se raznim humanitarnim akcijama ili izražava svoje gnušanje. Tako se ponaša i jedan Nemač ili Rus, uz malu razliku i jedan Mađar, Bugarin ili Grk. Niko ne shvata da će sve ono što se poslednjih godina dešavalo u srcu Balkana bitno uticati na buduće sudbine Evropljana, svih tih posmatrača tragedije koja je zadesila Srbe, Hrvate i Muslimane. Mirom koji će, kako nas uveravaju, biti uskoro sklopljen biće određeno sve ono što će se događati narednih pedesetak godina, jer se ceo ovaj rat vodio da bi se stvorila linija, od severozapada nekadašnje Jugoslavije preko Bosne, Sandžaka, Albanije i Makedonije do Istanbula, koja će postati nova gvozdena zavesa u globalnom sistemu i određivati sudbine i velikih i malih evropskih naroda, a time i Srba i Mađara. Kao u antičkoj tragediji niko u toj budućoj Evropi neće shvatiti da su za sve

ono što budu trpeli zaslužni njihovi preci. Kao što stradaju antički junaci zato što su njihovi dedovi i pradedovi počinili strašne stvari, tako će evropski narodi trpeti zbog svojih ponašanja u sadašnjim događanjima na Balkanu. Kada se u budućnosti pojave nove gvozdene zavese i ideologije gore od fašističkih i boljševičkih, Evropljani će se pitati otkud sve to; niko neće pomisliti da se to začelo prilikom okončanja jednog, već sutra će to tako izgledati, beznačajnog rata koji se pre desetak godina vodio negde na Balkanu. Sve će izgledati kao jedno čudo, koje će intelektualci objašnjavati greškama tadašnjih političara. Zato danas moramo biti svesni da smo svi odgovorni za ono što se dešava u svetu, počevši od onoga u Srbiji, u Mađarskoj, u Bosni i Hrvatskoj pa do onoga što se dešava u Americi, Kini ili Japanu. Naša nevolja je učinila da smo usredsređeni previše na sebe; naša je dužnost da sagledamo celi svet, da ne nasedamo podvali koja usredsređuje našu pažnju samo na Sarajevo, Dubrovnik, Pakrac ili Knin, na te klopke za našu dušu i naš um, koje nas sprečavaju da jasno vidimo šta se u svetu dešava. Čini mi se da intelektualci treba da više oslušnu arheološko vreme koje nas uči bar jednoj mudrosti: da budemo strpljivi, širokogruđi i plemeniti, da ne donosimo brze presude, da shvatimo da nesreća jednih pre ili posle postaje nesreća i drugih, da će, ako ne stigne nas, zadesiti našu decu ili naše unuke.

Izvor: Dragoslav Srejskić, [*Iskustva prošlosti*](#) (izabrani članci i studije, priredio Vidojko Jović), Ars libri i Kremen, Beograd, 2001.

(Književnost 3-4, str. 525-528, Beograd, 1999)